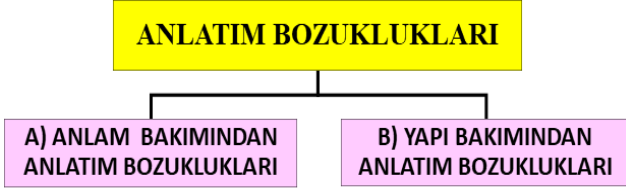

Dilin kurallara ve anlatım ilkelerine aykırı kullanılmasından kaynaklanan bozukluklara anlatım bozukluğu denir. Anlatım bozukluklarının çeşitli nedenleri vardır.

B) YAPI BAKIMINDAN ANLATIM BOZUKLUKLARI (DİLBİLGİSİ BAKIMINDAN ANLATIM BOZUKLUKLARI)

Bunlar cümlelerin yapısıyla ilgili anlatım bozukluklarıdır. Yapıya dayalı anlatım bozuklukları daha çok dil bilgisi kurallarıyla alakalı olduğundan soruları çözebilmek için bu kuralların bilinmesi gerekir. Bu tür bozukluklar şu şekilde sıralanabilir:

1. Özne Eksikliği
2. Yüklem Eksikliği
3. Nesne Eksikliği
4. Yer Tamlayıcısı ve Zarf Tamlayıcısı Eksikliği
5. Özne Yüklem Uyuşmazlığı
6. Tamlama Yanlışları
7. Tümleç ya da Nesnenin Gereksiz Kullanımı
8. Ek Eylem Eksikliği
9. Çatı Uyumsuzluğu

1) Özne Eksikliği:

Ortak kullanılan özne, cümlelerden birine uymazsa anlatımı bozar.

Örnek: “Bu tür kanalların kalitesi gittikçe düştü, artık izlenmez oldu.” cümlesinde birinci cümlelerin öznesi “Bu tür kanalların kalitesi”dir. İkinci cümlede ise “izlenmez olan ne?” sorusunun karşılığı yani açık bir özne yoktur. Bu da demek oluyor ki ikinci cümlelerin öznesi olmadığından ikinci cümle, birinci cümlelerin öznesini ortak kullanmaktadır. Ama “Bu tür kanalların kalitesi” öznesi iki cümleye birden uymadığı için ikinci cümlede özne eksikliği vardır.

* Saatlerce uğraşmasına rağmen kapıyı açamadı çünkü kilitliydi.

Saatlerce uğraşmasına rağmen kapıyı açamadı çünkü kapı kilitliydi.

* Kitaptaki yanlış düzeltilecek ve yeniden basılacak.

Kitaptaki yanlış düzeltilecek ve kitap yeniden basılacak.

* Ülkemizin ilerlemesi için gece gündüz çalışırsak daha iyi yerlere gelir.

Ülkemizin ilerlemesi için gece gündüz çalışırsak ülkemiz daha iyi yerlere gelir.

* Pazar günü suçluların ifadesi alınacak ve mahkemeye sevk edilecek.

Pazar günü suçluların ifadesi alınacak ve suçlular mahkemeye sevk edilecek.

2) Yüklem Eksikliği:

Ortak yüklem cümlelerden birine uymaması anlatım bozukluğu sebebidir.

Örnek: “Biz dostlarımızı, o işini kaybetti.” cümlesinde “kaybetti” yüklemi iki cümle için ortak kullanılmıştır. Oysa “kaybetmek” yüklemi sadece ikinci cümle için kullanılabilir, ilk cümle bu yüklemi ortak kullanamaz. Bu sebepten ilk cümleye yeni bir yüklem eklenmelidir. “Biz dostlarımızı kaybettik, o işini kaybetti.”

* Denizi andıran bu nehri onlar feribotla, biz de sandallarla geçtik.

Denizi andıran bu nehri onlar feribotla geçti, biz de sandallarla geçtik.

* Ev arkadaşım azimli ancak sabırlı değildi.

Ev arkadaşım azimliydi ancak sabırlı değildi.

* Adam çok yaşlı, karısı da genç sayılmazdı.

Adam çok yaşlıydı, karısı da genç sayılmazdı.”

* Kahvaltıda peynir ekmek ve çay içtik. (peynir içilmez)

Kahvaltıda peynir ekmek yedik ve çay içtik.

* Eylül sinemaya gidiyordu, biz de tiyatroya.

Eylül sinemaya gidiyordu, biz de tiyatroya gidiyorduk.

* Suçlamaların yersiz ve doğru olmadığını söyledi.

Suçlamaların yersiz olduğunu ve doğru olmadığını söyledi.

* Yazları suyu çok içerim, meyve suyunu hiç.

Yazları suyu çok içerim, meyve suyunu hiç içmem.

3) Nesne Eksikliği:

Sıralı ve bağlı cümlelerde gerekli olan nesnenin kullanılmaması anlatım bozukluğu sebebidir.

Örnek: “Çevresindeki insanlara güvenmiyor, yalancılıkla suçluyordu.” cümlesinde anlatım bozukluğu vardır. Çünkü “Çevresindeki insanlara güvenmiyor.” ifadesi doğru iken “Çevresindeki insanlara yalancılıkla suçluyor.” ifadesi yanlıştır.

Onun için cümle “Çevresindeki insanlara güvenmiyor, onları yalancılıkla suçluyor.” şeklinde düzeltilmelidir.

- * **Ne zaman İstanbul'dan uzak kalsam hemen özlüyorum.**
Ne zaman İstanbul'dan uzak kalsam İstanbul'u hemen özlüyorum.
- * **Çaresiz gibi görünen hastalıkların tedavisini bulalım ve yeneelim.**
Çaresiz gibi görünen hastalıkların tedavisini bulalım ve hastalıkları yeneelim.
- * **Yaşlı adam kızına sarıldı, doyasıya öptü.**
Yaşlı adam kızına sarıldı, **onu** doyasıya öptü.
- * **Seninle görüşmek istedik ama bulamadık.**
Seninle görüşmek istedik ama **seni** bulamadık.
- * **Ali'ye hem kızıyor hem de çok seviyordu.**
Ali'ye hem kızıyor hem de **Ali'yi** çok seviyordu.

4) Yer Tamlayıcısı ve Zarf Tamlayıcısı Eksikliği:

Sıralı, bağlı ve birleşik cümlelerde gerekli olan yer tamlayıcısının kullanılmaması anlatım bozukluğu sebebidir.

Örnek: “Arkadaşını başarısından dolayı kutladı ve hediye verdi” cümlesinde arkadaşını sözcüğü nesne olarak birinci cümleye uygundur; fakat ikinci cümleye uygun değildir. “Vermek” eyleminde yönelme anlamı olduğu için “arkadaş” sözcüğü ikinci cümlede yönelme hal ekini (-e) alarak kullanılmalıdır. Cümle “arkadaşını başarısından dolayı kutladı ve arkadaşına hediye verdi.” şeklinde düzeltilmelidir.

- * **Ben İstanbul'u sevmedim, hayran kaldım.**
Ben İstanbul'u sevmedim, İstanbul'a hayran kaldım.
- * **Sizi önemseyen ve inanan insanlar var.**
Sizi önemseyen ve **size** inanan insanlar var.

Zarf Tümlenci Eksikliği:

- * **Muzaffer Bey'i çok severim, iyi anlarız.**
Muzaffer Bey'i çok severim, **onunla** iyi anlarız.
- * **Her gün çalıştı, tembellik etmedi.**
Her gün çalıştı, **hiçbir zaman** tembellik etmedi.

5) Özne Yüklem Uyuşmazlığı:

İnsan dışı varlıkların çoğulu özne ise yüklem tekil olmalıdır. İnsanın çoğulu özneyse yüklem tekil de olabilir, çoğul da.

Örnek: “Kurtlar durmadan uluyorlar.” cümlesinde insan dışında bir varlığın çoğulu (kurtlar) özne olduğu için yüklem tekil olmak zorundadır. Cümlemin doğru hali “Kurtlar durmadan uluyor.” olmalıdır.

NOT: İnsan dışındaki varlıkların çoğulu özne durumundayken yüklem daima tekil olmalıdır ama cümlede kişileştirme sanatı yapılmışsa yüklem tekil de olabilir çoğul da.

Örnek: 1. Çiçekler ne güzel koktular. 2. Hayvanlar sağa sola koşuyorlar.

Yıldızlar gökyüzünde dans ediyorlar. (ediyor)

Yukarıdaki cümlede özne insan haricindeki bir şeyin çoğulu durumundadır (yıldızlar). “Dans etmek” yüklemi ise insanlara ait bir durumdur. Ama dikkat edilirse bu cümlede yıldızlar kişileştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle insana ait bir özellik yıldızlara aktarılmıştır. Bu sebepten yüklem tekil de olabilir çoğul da.

NOT: “Ben” “sen” “o” sözcüklerinden herhangi ikisi özne olarak kullanıldıysa yüklem “biz, siz” gibi çoğul ifadesi vermelidir.

Ben ve sen bu akşam yine yalnızsın. (yanlış)

Ben ve sen bu akşam yine yalnızsınız. (doğru)

Ahmet ve sen bu konuyu sınıfta anlatacaksın.

(yanlış)

Ahmet ve sen bu konuyu sınıfta anlatacaksınız.

(doğru)

Yeryüzünde ben ve sen kaldın. (yanlış)

Yeryüzünde ben ve sen kaldık. (doğru)

Bunca işi ben ve o yaptı. (yanlış)

Bunca işi ben ve o yaptık. (doğru)

Herkes can kulağıyla seni dinlediler. (yanlış)

Herkes can kulağıyla seni dinledi. (doğru)

NOT: Birçoğu, hepsi, çoğu, hiçbir, bazıları... gibi çoğul anlam taşıyan belgisiz zamirler özne olarak kullanıldıysa yüklem tekil olmalıdır.

Herkes can kulağıyla seni dinlediler. (yanlış)

Herkes can kulağıyla seni dinledi. (doğru)

Hiçbiri dersin dışında bir şeyle ilgilenmiyorlar.

(yanlış)

Hiçbiri dersin dışında bir şeyle ilgilenmiyor.

(doğru)

NOT: Herkes, hepsi kelimeleri özneyse yüklem olumlu; kimse, hiçbir, hiç kimse kelimeleri özneyse yüklem olumsuz olur.

- * **Hiç kimse sesini çıkarmıyor, bu büyüleyici müziği dinliyordu.** (yanlış)

Hiç kimse sesini çıkarmıyor, herkes bu büyüleyici müziği dinliyordu. (doğru)

- * **Bayram günü herkes sokaklarda geziyor, içeri girmiyordu.** (yanlış)

Bayram günü herkes sokaklarda geziyor, (kimse) içeri girmiyordu. (doğru)

- * **Sınıftakilerin hiçbir dersi dinlemiyor, başka şeylerle ilgileniyordu.** (yanlış)

Sınıftakilerin hiçbir dersi dinlemiyor, hepsi başka şeylerle ilgileniyordu. (doğru)

5) Tamlama Yanlışları:

a-Tamlayan (ilgi) ekinin (-m, -in, -un, -ün) eksik kullanılması anlatımı bozar.

İlgi Eki (Tamlayan): Eklendiği isimleri kendinden sonraki sözcüklere bağlayan "-ın-in-un-ün" ekidir. İsim tamlamalarının tamlayan kısmında bulunur. Benim kardeşim Sabahın erken saatlerinde İlgi eki İlgi eki

Örnek: "Öğrenci başarılı olması için çalışması gerekir." Şeklindeki bir ifadede anlatım bozukluğu vardır. "öğrenci" kelimesine "ın,-in" ilgi eki eklenerek bozukluk düzeltilebilir. (Öğrenci-nin)

b- Tamlanan (iyelik) ekinin (-ı, -i, -u, -ü) eksik kullanılması anlatımı bozar.

İyelik Eki (Tamlanan): Eklendiği ismin bir kişi ya da nesneye ait olduğunu gösteren eklerdir. Bu ekler aitlik ilgisini kendinden önceki bir sözcüğe ya da söz öbeğine bağlayarak bildirir. Kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

Bir kelime önüne Benim, senin, onun, bizim, sizin, onların zamirlerinden herhangi birini alıyorsa kelimenin aldığı ek iyelik ekidir.

Ben- im	kardeş- im	Biz- im	kardeş- imiz
İlgi eki	İyelik eki	İlgi eki	İyelik eki
Sen- in	kardeş- in	Siz- in	kardeş- iniz
İlgi eki	İyelik eki	İlgi eki	İyelik eki
On- un	kardeş- i	Onlar- ın	kardeş- leri
İlgi eki	İyelik eki	İlgi eki	İyelik eki

Örnek: "Yayınevimizin kurucu ve asıl başkanı kitapların renkli basılması gerektiğini söyledi."

Bu cümlede ise iyelik eki eksikliği vardır. Bu hata "kurucusu" şeklinde düzeltilmelidir.

c- Sıfat tamlamalarında "-ler, -lar" ekinin gereksiz kullanılması anlatımı bozar.

Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden. (yanlış)
Birçok sene geçti, dönen yok seferinden. (doğru)

ç- Ortak tamlayanın ya da tamlananın uymaması anlatımı bozar.

Bu yıl fen ve askeri liseler kontenjanlarını artırdı. (yanlış)

Bu yıl fen liseleri ve askeri liseler kontenjanlarını artırdı. (doğru)

NOT: Öğenin, tamlayanın ya da tamlananın ortak kullanılabildiği durumlarda anlatım bozukluğu olmaz.

"Bu ülkenin gençleri milli ve manevi değerlere sahip çıkmalıdır." Bu cümlede görüldüğü gibi "milli ve manevi" tamlayanları değerler tamlananına bağlandığından ve bu tamlananı ortak kullanabildiğinden cümlede anlatım bozukluğu yoktur.

6) Tümleç ya da Nesnenin Gereksiz Kullanımı:

Bir cümlede herhangi bir tümlecin ya da nesnenin eksik kullanımı, nasıl anlatım bozukluğuna yol

açılırsa, bunların gereksiz kullanımı da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek: "Bu şiiri okuyun, bunu defterinize yazın."

(Altı çizili sözcüğe gerek yoktur çünkü baştaki "bu şiiri" nesnesi cümledeki yüklem için ortak kullanılmaktadır.)

NOT: Sıralı-bağlı, bileşik cümlelerde bir öge farklı söyleyişlerle yineleniyorsa öge fazlalığı vardır, bu durum anlatım bozukluğudur.

Örnek: "Dershanede buluştular ancak orada çok gürültü olduğu için çalışamadılar."

Birinci cümlede "dershanede" kelimesi yer tamlayıcısı durumundadır. İki cümle de bu tümleci ortak kullanabildiği için ikinci cümlede "orada" yer tamlayıcısının tekrar kullanılması hatadır. Ögenin eksik kullanılması gibi fazla kullanılması da anlatım bozukluğu sebebidir.

Öge fazlalığı anlamı etkilemez ancak cümlede akıcılığı ve yalınlığı engeller. Öge fazlalığı sınavlarda genellikle

"Hangi sözcük çıkarıldığında cümlede anlam daralması olmaz?" biçiminde sorulmaktadır

7) Ek Eylem Eksikliği:

Dilimizde "idi, imiş, ise" sözcüklerine ek eylem denir. Ek eylemin gerektiği yerde kullanılmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek: O yıllarda ben on yaşımda, annem ise otuz dört yaşımdaydı.

(Virgülden önce "idim" ekeylemi getirilerek anlatım bozukluğu giderilebilir.)

8) Çatı Uyumsuzluğu:

Bileşik cümlelerde fiilimsi ile yüklem için kişiden bakımdan uyumsuzluğu, birinin etken diğerinin edilgen olması anlatımı bozar.

Örnek: Sabah erkenden yola çıkılıp güneş tepeye ulaştığında köye vardık. (çıkıp)

NOT: Devrik cümleler ve sanatlı söyleyişler anlatım bozukluğu sayılmaz.

Gülözar YILMAZ
Türkçe Öğretmeni

ETKİNLİK

1. Cümlelerdeki anlatım bozukluklarını bularak aşağıdaki boşluğa doğrusunu yazınız:
Hataları kabullenme, bir olgunluk olduğunu hepimiz söyleriz.

.....
Yazar, başkalarını taklit etmek yerine, özgün bir anlatıma ulaşması gerekir.

.....
Benim ve Ali'nin kitabı sınıfta kayboldu.

.....
Günümüzde daha çok macera ve tarihsel romanlar okunuyor.

.....
Adılları; belgisiz, kişi, işaret ve soru adıları olarak gruplarız.

.....
Göç yollarında kuzu, koyun ve çocuk ağlamaları birbirine karışır.

.....
Bu eşyaları pahalılatmak müşteri kaybına yol açar

.....
Hiçbir anne ve babaların buna itiraz edeceğini sanmam.

.....
Her zaman senin yanıdayım, seni yalnız bırakmayacağım.

.....
Hiçbir zaman kendini düşünmedi, ailesinin mutluluğu için çalıştı.

.....
Sana her konuda güveniyor ve yardım bekliyoruz.

.....
Seni anladığımı ve onaylayışımı gözden kaçırmazdın sanmıştım.

.....
Ne gelişini ne de gittiğini gördüm.

.....
Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve ikinci baskıya girecek.

.....
O resimlerinde pastel renkleri kullanmış, bu nedenle çok çabuk satılmış.

.....
Hava açık; ama sıcak değildi.

.....
Çok az veya hiç çalışmadan sınava girdiler.

.....
İş konusunda ben onu, o da beni etkilemek istemez.

.....
Sabahları bana uğrar, okula birlikte giderdik.

.....
Bu konuda seyircilerle biz eleştirmenler bir kez daha ters düştü sanırım.

.....
Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor, saatlerce aynı şeyler konuşuyordu.

.....
Midesinden şikâyeti olanlara fazla kızartma yememesini tavsiye ediyorlar.

Gülizar YILMAZ
Türkçe Öğretmeni